

22.10.2020

EOAK/4338/2019

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Pasi Pölönen

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Pia Wirta

ASEVELVOLLISTEN KUNTOTARKASTUKSET

1 KANTELU

Kantelija pyysi oikeusasiamiestä tutkimaan puolustusvoimien koulutus- ja ohjemateriaalin liittyen asevelvollisten kuntotarkastuksiin. Kantelija viittasi Sotilaslääketieteen keskuksen koulutusmateriaaliin Sairaanhoidtaja kutsuntalääkärin työparina 2019, jonka kohdassa Muutamia ohjeita on dia otsikolla ”Homoseksuaali” ja diassa seuraava maininta ”ei ole sairaus. Ei ole yleensä este vm-palvelukselle. Kannattaa kuitenkin kertoa palveluolosuhteista, ryhmämajoitus ym. Jos epäilee omaa selviytymistään, on syytä pohtia C-luokkaa.”

Kantelija kiinnitti huomiota muun muassa siihen, että kyseinen dia sisältyy materiaaliin, joka on nimetty koulutusmateriaaliksi, minkä vuoksi on mahdollista, että siihen tutustuvat henkilöt pitävä kyseistä koulutusmateriaalia ohjaavana tai jopa velvoittavana. Lisäksi kantelija kiinnitti huomiota koulutusmateriaalissa todettuun, ettei seksuaalinen suuntautuminen ole sairaus tai vamma, eikä siten ole peruste asepalveluksesta vapauttamiselle.

2 SELVITYS

Kantelun johdosta hankittiin Pääesikunnan logistiikkapäällikkö, prikaatinkenraalin ja lääkintähuollon sektorijohtaja, lääkintäeverstiluutnantin 28.8.2020 antama lausunto sekä Sotilaslääketieteen keskuksen johtajan sijaisen, everstiluutnantin ja hallintoylilääkäri, anestesio-logian erikoislääkärin 29.7.2020 antama selvitys, johon sisältyy 27.7.2020 otettu kuvakaappaus koulutusmateriaalisivulta. Asiassa saatu selvitys on tämän päätöksen liitteenä.

3 RATKAISU

3.1 Asiassa saatu selvitys

Sotilaslääketieteen keskuksen antaman selvityksen mukaan kantelussa viitataan Kenttälääkinnän palveluyksikön laatimaan koulutusmateriaaliin. Materiaali on esitetty ennakkoterveystarkastuksia suorittavien terveydenhuollon ammattihenkilöiden koulutustilaisuudessa vuonna 2019.

Koulutusohjelman laatijat olivat koonneet kyseiseen diaan aikaisempien koulutustilaisuuksien yhteydessä usein esitettyihin yleisökysy-

myksiin ohjeellisia toimintamalleja. Koulutusmateriaalin yhdessä dias-
sa oli kappale, jossa seksuaalisen suuntautumisen vuoksi suositel-
laan C-luokitusta, vaikka seksuaalinen suuntautuminen ei ole sairaus.

Edelleen Sotilaslääketieteen keskuksen selvityksestä ilmenee, että
Kenttälääkityksen palveluyksikön havaittua kyseisen dian sisällössä
ristiriitaisuuksia, poistettiin seksuaalivähemmistöjä koskeva syrjiväksi
tulkittava teksti. Muutos tehtiin tammikuussa 2020 sellaiseen muo-
toon, joka on nähtävissä liitteenä olevassa 27.7.2020 otetussa kuva-
kaappauksessa kantelun kohteena olleesta diasta.

Pääesikunnan logistiikkaosaston antamassa lausunnossa todetaan,
että mitään seksuaalista suuntautumista ei pidetä häiriönä eikä C-
luokitusperusteena. Pääesikunnan logistiikkaosasto korostaa, että
päättös palvelukelpoisuudesta perustuu aina kokonaisvaltaiseen arvi-
oon tutkittavan terveydentilasta ja palveluskelpoisuusratkaisu tehdään
aina sairausperusteisesti ICD-10-tautiluokitukseen ja terveystarkas-
tushjeeseen perustuen. Kantelun kohteena oleva tekstin todetaan
poistetun Sotilaslääketieteen keskuksen Kenttälääkinnän palveluyksi-
kön toimesta oma-aloitteisesti jo tammikuussa 2020.

3.2 Soveltuvat oikeusohjeet

Suomen perustuslain (731/1999) 6 §:n mukaan ihmiset ovat yhden-
vertaisia lain edessä. Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta
asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon,
vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun
henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Yhdenvertaisuuslain (1325/2014) 8 §:n 1 momentin mukaan ketään ei
saa syrjiä iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, va-
kaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoimin-
nan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen
suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Syrjintä
on kielletty riippumatta siitä, perustuuko se henkilöä itseään vai jota-
kuta toista koskevaan tosiseikkaan tai oletukseen.

Yhdenvertaisuuslain 8 §:n 2 momentin mukaan välittömän ja välillisen
syrjinnän lisäksi tässä laissa tarkoitettua syrjintää on häirintä, kohtuul-
listen mukautusten epääminen sekä ohje tai käsky syrjiä.

Yhdenvertaisuuslain 9 §:n mukaan sellainen oikeasuhtainen erilainen
kohtelu, jonka tarkoituksena on tosiasiallisen yhdenvertaisuuden edis-
täminen taikka syrjinnästä johtuvien haittojen ehkäiseminen tai pois-
taminen, ei ole syrjintää.

Yhdenvertaisuuslain 10 §:n mukaan syrjintä on välitöntä, jos jotakuta
kohdellaan henkilöön liittyvän syyn perusteella epäsuotuisammin kuin
jotakuta muuta on kohdeltu, kohdellaan tai kohdeltaisiin vertailukel-
poisessa tilanteessa.

Yhdenvertaisuuslain 11 §:n 1 momentin mukaan erilainen kohtelu ei ole syrjintää, jos kohtelu perustuu lakiin ja sillä muutoin on hyväksyttävä tavoite ja keinot tavoitteen saavuttamiseksi ovat oikeasuhtaisia. Erilainen kohtelu on 2 momentin mukaan kuitenkin oikeutettua siinäkin tapauksessa, että kohtelun oikeuttamisperusteista ei ole säädetty, jos kohtelulla on perus- ja ihmisoikeuksien kannalta hyväksyttävä tavoite ja keinot tavoitteen saavuttamiseksi ovat oikeasuhtaisia. Tätä säännöstä ei kuitenkaan sovelleta, kun kyse on julkisen vallan käytöstä tai julkisen hallintotehtävän hoidosta.

Yhdenvertaisuuslain 5 §:n 1 momentin mukaan viranomaisen on arvioitava yhdenvertaisuuden toteutumista toiminnassaan ja ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin yhdenvertaisuuden toteutumisen edistämiseksi. Edistämistoimenpiteiden on oltava viranomaisen toimintaympäristö, voimavarat ja muut olosuhteet huomioon ottaen tehokkaita, tarkoituksenmukaisia ja oikeasuhtaisia.

Asevelvollisuuslain (1438/2007) 9 §:n 1 momentin mukaan asevelvollisen palveluskelpoisuudella tarkoitetaan sitä, että asevelvollinen suoriutuu tässä laissa tarkoitetusta palveluksesta eikä vaaranna omaa tai muiden palvelusturvallisuutta.

Asevelvollisuuslain 9 §:n 2 momentin mukaan palveluskelpoisuudesta päätetään tietojen perusteella, jotka asevelvollisesta, hänen terveydentilastaan sekä hänen fyysisestä ja henkisestä suorituskyvystään saadaan:

- 1) asevelvolliselta itseltään;
- 2) terveydenhuollon ammattihenkilön tarkastuksessa;
- 3) soveltuvuuskokeessa;
- 4) 96 §:ssä tarkoitetulta viranomaiselta.

Palvelukseen voidaan määrätä vain palveluskelpoinen asevelvollinen.

Asevelvollisuuslain 10 §:n 1 momentin mukaan asevelvollinen vapautetaan palveluksesta rauhan aikana, jos hänellä on vaikea vamma tai sairaus, joka estää palveluksen asevelvollisena, tai jos hänen todetaan terveydentilansa vuoksi olevan kykenemätön palvelukseen niin pitkän ajan, ettei hänen kouluttamisensa myöhemminkään olisi tarkoituksenmukaista, taikka jos hän on vaaraksi palvelusturvallisuudelle.

Asevelvollisuuslain 12 §:n mukaan kutsunnassa määritetään asevelvollisen palveluskelpoisuus, ja sen perusteella päätetään palveluksesta. Lisäksi annetaan tietoa maanpuolustusvelvollisuudesta ja edistetään kansanterveystyötä.

Asevelvollisuuslain 17 §:n 1 momentin mukaan kutsunnanalainen voidaan määrätä soveltuvuuskokeeseen palveluskelpoisuuden ja palvelukseen määräämisen edellytysten arvioimista varten. Kokeeseen perustuvan arvion tekee terveydenhuollon ammattihenkilö. Soveltuvuuskokeeseen osallistuneella on oikeus saada tieto kokeen tuloksesta.

Asevelvollisuuslain 17 §:n 2 momentin mukaan kutsunnanalaisen vastattavaksi voidaan lisäksi antaa terveydentilaa ja palveluskelpoisuutta koskeva kysely.

Asevelvollisuuslain 20 §:n 1 ja 2 momentin mukaan kutsuntalautakunta päättää asevelvollisen palveluskelpoisuudesta ja sen perusteella asevelvollisen:

- 1) palvelukseen määräämisestä;
  - 2) palveluksesta vapauttamisesta; tai
  - 3) määräämisestä kutsunnassa toimitettavaan uuteen tarkastukseen.
- Kutsuntalautakunta hyväksyy lisäksi asevelvollisen siviilipalvelukseen.

3.3 Asian ratkaisu

Asiassa saadun selvityksen perusteella on kiistatonta, että asevelvollisten kuntotarkastuksiin liittyvään koulutusmateriaaliin on sisällynyt kantelussa kuvattu dia, jossa seksuaalisen suuntautumisen perusteella on tuotu esille mahdollisuus asevelvollisen sijoittamisesta C-luokkaan.

Perustuslaissa 6 §:n mukaan kaikki ihmiset ovat yhdenvertaisia eikä ketään saa ilman hyväksytyä perustetta asettaa eri asemaan henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Vastaavasti yhdenvertaisuuslain 8 §:ssä on nimenomaisesti kielletty syrjintä seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Hallituksen esityksen eduskunnalle yhdenvertaisuuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi ([HE 19/2014](#) vp, s. 69–70) mukaan syrjintä on välitöntä, jos jotakuta kohdellaan henkilöön liittyvän syyn perusteella epäsuotuisammin kuin jotakuta muuta on kohdeltu, kohdellaan tai kohdeltaisiin vertailukelpoisessa tilanteessa, eikä kohtelu ole erilaisen kohtelun oikeuttamisperusteiden perusteella oikeutettua.

Vaatus tilanteiden vertailukelpoisuudesta viittaa yleiseen periaatteen, että ihmisiä on samanlaisissa tapauksissa kohdeltava samalla tavalla. Jotta tilanteet ovat säännöksessä tarkoitettussa mielessä vertailukelpoisia, tulee niiden olla rinnastettavissa toisiinsa oikeudellisesti merkityksellisten seikkojen osalta. Vertailun kohteena voi olla se, miten jotakuta muuta on aikaisemmin kohdeltu, nykyisin kohdellaan tai voitaisiin olettaa kohdeltavan.

Yleensä vertailu kohdistuu todellisiin tilanteisiin ja henkilöihin. Siten esimerkiksi työntekijää verrataan toiseen työntekijään ja asiakasta toiseen asiakkaaseen. Vertailukelpoisten tilanteiden välillä voi olla ajallista eroa, jolloin vertailu kohdistuu siihen, miten jotakuta muuta on kohdeltu aikaisemmin tai miten henkilöitä yleensä kohdellaan. Silloin kun todellista vertailukohdetta ei ole, arvioinnin perusteena voidaan käyttää sitä, miten henkilöiden voitaisiin olettaa tulevan asianomaisessa tilanteessa oikeudenmukaisesti kohdelluiksi. Näin on menetel-

tävä esimerkiksi sellaisissa moniperusteisen syrjinnän tapauksissa, joissa soveltuva todellista vertailukohdetta ei ole.

Saadun selvityksen mukaan kantelun kohteena oleva materiaali on esitetty ennakkoterveystarkastuksia suorittavien terveydenhuollon ammattihenkilöiden koulutustilaisuudessa vuonna 2019. Asiassa saadun selvityksen perusteella koulutusmateriaaliin sisällytettyjen diojen, kuten myös kantelun kohteena olevan dian, laatimisen tarkoituksena oli vastata aiemmissa koulutustilaisuuksissa esille nostettuihin kysymyksiin jo ennakolta. Kyseinen dia oli poistettu koulutusmateriaalista tammikuussa 2020, kun oli havaittu sen sisältävän seksuaalivähemmistöä koskevaa syrjiväksi tulkittavaa tekstiä.

Hallituksen esityksessä (HE 19/2014 vp, s. 71) todetaan, että merkitystä ei ole sillä, onko tekijän tarkoituksena ollut syrjiä. Siten välittömästä syrjinnästä on kysymys silloinkin, kun tekijä ei ole mieltänyt toimivansa lain tarkoittamalla tavalla syrjivästi, jos menettelyä on objektiivisin perustein arvioituna pidettävä syrjintänä.

Kiinnitän huomiota siihen, että asevelvollisen palveluskelpoisuudesta säädetään asevelvollisuuslaissa, jossa säädetään palveluskelpoisuuden toteamisesta ja sen perusteella palvelukseen määräämisestä, palveluksesta vapauttamisesta, palveluksen lykkäämisestä sekä hyväksymisestä siviilipalvelukseen. Voimassa olevassa lainsäädännössä ei ole asetettu estettä varusmiespalvelun suorittamiseen seksuaalisen suuntautumisen perusteella.

Kaikkien asevelvollisten palveluskelpoisuutta arvioidaan edellä mainitun asevelvollisuuslain mukaan. Kyse on siten yhdenvertaisuuslain edellyttämästä vertailukelpoisesta tilanteesta, ja joka objektiivisesti arvioiden on syrjivää, jos henkilöitä kohdellaan varusmiespalvelun suorittamisen osalta eri tavoin seksuaalisen suuntautumisen perusteella. Menettelyn tarkastelussa ja sen arvioinnissa ei siten anneta merkitystä toiminnan järjestäjän pyrkimyksille tai tavoitteille.

Erilainen kohtelu ei yhdenvertaisuuslain mukaan ole syrjintää, jos kohtelu perustuu lakiin tai sillä muutoin on hyväksyttävä tavoite ja keinot tavoitteen saavuttamiseksi ovat oikeasuhtaisia. Totean, että seksuaalisen suuntautuminen varusmiespalvelun suorittamisen perusteena ei perustu voimassa olevaan lainsäädäntöön, eikä siihen liity yhdenvertaisuuslain mukaisia erilaisen kohtelun oikeuttamisperusteita.

Myös ohje tai käsky syrjiä on yhdenvertaisuuslain mukaan syrjintää. Hallituksen esityksessä eduskunnalle yhdenvertaisuuslaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 19/2014 vp, s. 69) todetaan, että ohje tai käsky voi olla esimerkiksi syrjintään liittyvä tai syrjinnän aikaansaamiseksi annettu opastus, toimintaohje tai velvoite. Edellytyksenä kuitenkin on, että ohjeen tai käskyn antajalla on toimivalta tai asema antaa ohjeen tai käskyn saajaa velvoittavia määräyksiä. Tällaista toimivaltaa tai asemaa vailla olevan henkilön toiselle antama kehoitus ei ole säännöksessä tarkoitettu syrjintäohje tai -käsky. Toimivallan tai

aseman nojalla annettu ohje tai käsky voi olla syrjintää siitä riippumatta, noudattaako ohjeen tai käskyn saaja ohjetta tai käskyä vai ei.

Totean, että puolustusvoimien toiminta yleisesti perustuu pitkälti esimies- ja käskynalaisuussuhteeseen, minkä vuoksi pidän mahdollisena, että koulutukseen osallistuneille terveydenhuollon ammattihenkilöille on saattanut välittyä sellainen kuva, että seksuaalinen suuntautuminen olisi este varusmiespalvelun suorittamiselle.

Edellä mainituilla perusteilla pidän Sotilaslääketieteen keskuksen Kenttälääkinnän palveluyksikön laatimaa ja koulutusmateriaaliin sisällynyttä ja kantelun kohteena ollutta diaa yhdenvertaisuutta loukkaavana ja syrjivänä. Pidän tapahtunutta menettelyä vakavana ja moitittavana, vaikkakin dia on sittemmin oma-aloitteisesti poistettu koulutusmateriaalista. Kiinnitän Sotilaslääketieteen keskuksen huomiota yhdenvertaisuuslaissa olevaan velvollisuuteen arvioida yhdenvertaisuuden toteutumista toiminnassaan sekä edistää yhdenvertaisuuden toteutumista.

4 TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.3 esittämäni käsityksen Sotilaslääketieteen keskuksen menettelyn lainvastaisuudesta sen tietoon ja tässä tarkoituksessa lähetän sille jäljennöksen tästä päätöksestäni. Lähetän jäljennöksen päätöksestä myös Pääesikuntaan.